

הרב אריה כץ

מעמדו של ילד שנולד לכהן פצוע דכא ולגירות

א. הצגת השאלה

כהן שאינו שומר תורה ומצוות עבר בצעירותו, כשעוד היה רווק, ניתוח לחיתוך צינורות הזרע, כיוון שהיה משוכנע שלא ירצה להוליד ילדים. לאחר מכן הוא חזר בתשובה, ונשא גיורת. הוא עבר שאיבת זרע מהאשכים, ובהפריה חוץ גופית נולד לו ולאשתו בן זכר. נשאלת השאלה מה מעמדו של הילד - כהן, חלל או ישראלי?

ב. פתיחה – רקע רפואי

חיתוך צינורות הזרע (Vasectomy) הוא שיטה רפואית לעיקור גבר באופן בלתי הפיך. בשיטת עיקור זו חותכים את צינורות הזרע המובילים מיותרת האשך (האפדידימיס) לכיוון חלל הבטן, ובכך מונעים אפשרות מעבר של תאי זרע. בישראל כמעט אין מבצעים ניתוחים כאלו (רק מקרים ספורים בשנה), אולם בארצות הברית השיטה נפוצה מאוד, וקרוב לרבע מהגברים עוברים עיקור שכזה בשלב מסוים בחייהם. המקום המקובל לחיתוך הוא בתוך שק האשכים. ניתן לנסות להחזיר את המצב לקדמותו באמצעים מיקרו-כירורגיים, אולם הדבר מחייב מיומנות, וסיכויי ההצלחה הם כ-50% בלבד. כמו כן, אם עברו יותר מארבע שנים מאז העיקור, סיכויי התיקון פוחתים. גם לאחר ביצוע חיתוך כזה, עדיין יש אפשרות להולדת ילדים באופן שבו מבצעים ביופסיה מהאשך או שואבים זרע מיותרת האשך, שואבים ביציות מהאישה, ולאחר מכן מפריים את הביציות בזרע האיש כפי שהדבר נעשה בכל הפריה חוץ גופית רגילה.

ג. רקע הלכתי – איסור פצוע דכא

הכתוב בדברים (כג, ב) אומר: 'לא יבא פצוע דכא וכרות שפכה בקהל ה'.' וכך נפסק להלכה ב'שלחן ערוך' (אה"ע סי' ה סעי' א): 'פצוע דכא וכרות שופכה אסורים לישא ישראלית'.

בהגדרת פצוע דכא וכרות שפכה כתבו הרמב"ם (הל' איסורי ביאה פט"ז ה"ג) וה'שלחן ערוך' (שם סעי' ב):

איזהו פצוע דכא? כל שנפצעו הביצים שלו. וכרות שפכה? כל שנכרת הגיד שלו. ובשלשה איברים אפשר שיפסל הזכר: בגיד ובביצים ובשבילים שבהם מתבשל שכבת זרע, והם הנקראים חוטי ביצים. וכיוון שנפצע אחד משלשה איברים אלו או נכרת או נידך, הרי זה פסול.

מדבריהם עולה, שגם מי שצינורות הזרע שלו נותקו, אסור לו לשאת ישראלית.¹ היה מקום לומר, שכיוון שהיום יש אפשרות להוליד באמצעות הפריה חוץ גופית גם לאחר ניתוק צינורות הזרע, הניתוק לא ייאסר. מקור לטענה זאת אפשר למצוא בדברי שו"ת 'אגרות משה'² לגבי נטילת ביופסיה מהאשך לצורך בדיקה אם אותו אדם יכול להוליד. ה'אגרות משה' הסיק, שאף שבגמרא נפסק שמי שניקב אחד מאשכיו נחשב לפצוע דכא, כשהנקיבה נעשית על ידי רופאים לצורך בדיקת יכולת ההולדה, היא אינה פוסלת אותו. הטעם לכך הוא שמדברי הגמרא מוכח שפסול פצוע דכא הוא רק כשאינו יכול להוליד, ואילו היום, שנטילת ביופסיה כזאת אינה פוגעת ביכולת ההולדה, חייבים לומר שהשתנו הטבעים, ונטילת הביופסיה אינה פוסלת. אם כן, שמא נאמר שגם לעניין ניתוק צינורות הזרע אפשר היום להוליד (באמצעות הפריה חוץ גופית), וממילא אין זה פוסל מלבוא בקהל?

אולם נראה פשוט שיש הבדל ברור בין דברי ה'אגרות משה' לנידון שלפנינו - בנידון של ה'אגרות משה', נטילת הביופסיה לא פגעה כלל ביכולת ההולדה, ובאותו אופן שהיה אפשר ללדת קודם, יש אפשרות ללדת עכשיו. לעומת זאת, ניתוק צינורות האשכים פוגע גם היום באופן מהותי ביכולת ההולדה - לפני הניתוק היה אפשר ללדת באופן טבעי, ולאחריו - רק באמצעות שאיבת זרע מהאשך והפריה חוץ גופית. ממילא, גם היום ניתוק צינורות הזרע פוגע באופן מהותי ביכולת ההולדה, ואף שעדיין אפשר להוליד באמצעים מלאכותיים, אין זה מבטל את שם הפסול.

נראה לעניות דעתי להוכיח זאת מהפסול של כרות שפכה - כיום גם אם נכרת הגיד לגמרי, עדיין אפשר להוליד באמצעות שאיבת זרע מהאשכים והפריה חוץ גופית. האם נאמר לפי זה שבטל ועבר שם 'כרות שפכה' מן העולם? נראה פשוט שלא ייתכן לומר דבר כזה, שכן הכתוב סתם שכל 'כרות שפכה' פסול מלבוא בקהל. דווקא בפסול 'פצוע דכא' של פגיעה באשכים יש מקום לחלק, שכן תפקיד האשכים הוא ייצור תאי הזרע ואחסונם, ופגיעה בהם שלא גרמה לפגיעה בייצור הזרע או באחסונו אינה פוסלת לדעת ה'אגרות משה'. אך הגיד אינו אלא צינור ההובלת הזרע אל מחוץ לגוף, וממילא פגיעה בו גורמת לפסול, גם אם יש אפשרות לעקוף את הצינור באמצעות שאיבת זרע ישירה מהאשך, שכן מדובר בחוסר תפקוד מוחלט שלו. כנ"ל לגבי צינורות הזרע - פגיעה בהם באמצעות ניתוקם גורמת לחוסר תפקוד מוחלט שלהם, ולכן היא גורמת לפסול, גם אם יש דרך לעקוף אותם.

1. אמנם החזון איש (אה"ע סי' יב אות ז) חידש, שאיסור פצוע דכא בחיתוך שבילי הזרע חל רק על חיתוך שנעשה מחוץ לחלל הבטן, כלומר בתוך כיס האשכים, ופוסקים רבים הסכימו עמו. אבל כפי שכתבנו, בניתוח שמטרתו עיקור, מקום החיתוך נעשה בצינורות הזרע שבתוך האשכים, ולכן גם לפי החזון איש, המנותח פסול לבוא בקהל. עוד בעניין זה ראה בספרי שו"ת שאגת כהן, ח"א סי' ל. הגר"י אריאל, בתשובתו לשאלה - 'מניעת נישואי גר פצוע דכא' (שו"ת פוע"ה, ח"ב - פוריות, יוחסין וגנטיקה, עמ' 372-376) למד בדעת רש"י (יבמות עה ע"ב ד"ה בכולן), ששבילי הזרע אינם בכלל איסור פצוע דכא, וצירף זאת כסניף לצדדים נוספים להתיר בשעת דחק גדולה. אך גם לדעתו, עיקר הדין כרמב"ם וכשלחן ערוך, שגם פגיעה בשבילי הזרע פוסלת מלבוא בקהל (ראה גם בספר הנ"ל, עמ' 367, את תשובתו לגבי גר פצוע דכא).

2. שו"ת אגרות משה, אה"ע ח"ב סי' ג.

ד. נישואי כהן פצוע דכא וגירות

נאמר במשנה ביבמות (עו ע"א) בצורה מפורשת:
 פצוע דכא וכרות שפכה מותרין בגירות ומשוחררת, ואינן אסורין אלא מלבא בקהל, שנאמר (דברים כג, ב): לא יבא פצוע דכא וכרות שפכה בקהל ה'.
 הגמרא (שם) מסתפקת, מה דינו של כהן פצוע דכא בגירות, האם הכהן נחשב בקדושתו, ואסור לו לשאת גירות כמו כל כהן אחר, או שכיוון שהוא פצוע דכא, הוא אינו בקדושתו, ומותר לו לשאת גירות? במסקנתה, לא פשטה הגמרא את הספק. אף על פי כן, הרמב"ם פסק³, שמותר לכהן פצוע דכא לשאת גירות. המגיד משנה (שם) הסביר כיצד למד הרמב"ם שהדבר מותר. אמנם בעל 'המאור'⁴ כתב שכהן פצוע דכא אסור לכתחילה לשאת גירות, אך לדעת רוב הראשונים הדבר מותר, וכן פסק להלכה השלחן ערוך⁵.
 אם כן, אותו כהן נהג כדין כשנשא גירות.

ה. האם כהן פצוע דכא נחשב כהן?

לפני שנדון בשאלת מעמדו של הבן, עלינו לדון במעמדו של הכהן עצמו - האם כהן פצוע דכא נחשב לכהן? אם הוא אינו נחשב לכהן, נראה פשוט שגם בנו אינו כהן, וכפי שבן של חלל (חלל הוא בן של כהן שנשא אישה פסולה לכהונה), גם אם לא הייתה עבירה בהולדתו, אינו נחשב לכהן, כיוון שחלל אינו מוגדר ככהן. לכאורה, מדברי הגמרא והראשונים, שההיתר לכהן פצוע דכא לשאת גירות נובע מכך שהוא אינו בקדושתו, משמע שאותו פצוע דכא אינו נחשב לכהן. כך למד ה'חלקת מחוקק' (אה"ע סי' ה ס"ק א):

משמע... אין עליו שום קדושת כהן, כגון לטמא למתים, ולישא כפיו, דמאחר שאתה מתירו בגירות שהיא זונה דקרא, הוא הדין שאר מצוות כהונה, והווי כזר בעלמא.

אלא שלאחר מכן הוא הקשה על עצמו מדברי הרמב"ם:

וקשה, דהרמב"ם (פרק ז מהלכות ביאת מקדש) מנה המומין שהכהנים נפסל בהם, ומנה י"ב מומין באברי הזרע, וכרות שופכה אחת מהן, וכתב שם שהבעל מום אוכל בקדשי קדשים, משמע דלא הווי זר.⁶

הרמב"ם פסק בפירוש, שכהן כרות שפכה אוכל קודשים שמותרים רק לכהן, ואם כן מוכח שהוא נחשב כהן (אלא שהוא כהן בעל מום, שפסול מלעבוד במקדש)?
 ה'חלקת מחוקק' לא תירץ את קושייתו. ה'בית שמואל'⁷ חלק על דברי ה'חלקת מחוקק':
 ה'חלקת מחוקק' כתב, שכפי שכהן פצוע דכא מותר לשאת גירות, כך הוא מותר גם

3. רמב"ם, הל' איסורי ביאה פט"ז ה"א.

4. המאור, יבמות כד ע"ב מדפי הרי"ף.

5. שו"ע, אה"ע סי' ה סעי' א.

6. וראה שם, שבעצם היתרו של כהן פצוע דכא לאכול קדשי קדשים מפורש בכתוב.

7. בית שמואל, אה"ע סי' ה ס"ק א.

לשאת נשים אחרות שפסולות לכהונה: גרושה וחללה, שהרי הוא אינו נחשב לכהן כלל.⁸ ה'בית שמואל' כתב לעומתו, שהתירו לאותו כהן לשאת דווקא גיורת, כיוון שהפסול שלה אינו מפורש בתורה, ושכן כתב ה'מגיד משנה'.⁹ נראה מדבריו, שכהן פצוע דכא נחשב ככהן, והותר רק באיסורי כהונה שאינם מפורשים בתורה. כך גם כתב בפירוש 'ערוך השלחן',¹⁰ שלדעת ה'בית שמואל' דינו של כהן פצוע דכא ככהן לכל דבר (מלבד היתרו בגיורת). ה'בית מאיר'¹¹ כתב שדברי ה'בית שמואל' אינם מספיקים כדי להשיב על קושיית ה'חלקת מחוקק', במיוחד שלדעת הראב"ד בהשגותיו על הרמב"ם,¹² מותר לפצוע דכא לשאת גם נשים שנאסרו בתורה בפירוש, כגון ממזרת. לכן לדבריו יש לתרץ את קושיית ה'חלקת מחוקק' באופן אחר:

ולעניות דעתי נראה, שכל הנאמר בו אינו בקדושתו, היינו אך לעניין קדושת הזיווג, ומשום שאסור בקהל, אבל לעניין זה כהן גמור הוא, תדע דהא פצוע דכא ישראל נמי אינו בקדושתו, וכי נימא שחשוב כאינו יהודי לכל מילי?
דהיינו, כפי שישראל פצוע דכא ישראל 'אינו בקדושתו' לעניין נישואים בלבד, כך גם פצוע דכא כהן 'אינו בקדושתו' רק לעניין פסולי חיתון, אבל לכל שאר הדברים דינו ככהן. גם שו"ת 'מהר"ם שיק' (אה"ע סי' יט) כתב דברים דומים:
נראה דבכל מצוות וזכויות המיוחדים לבני אהרן, מכולם לא יצא פצוע דכא כהן, דגם הוא בן אהרן מקרי. ורק לעניין פסולי יחסין יצא מקדושתו.
לעומת זאת, לדעת שו"ת 'קהלת יעקב',¹³ ה'פתחי תשובה',¹⁴ ו'ערוך השלחן',¹⁵ יש לתרץ את קושיית ה'חלקת מחוקק', שאותו פצוע דכא שנחשב לכהן הוא פצוע דכא בידי שמיים, שגם מותר לו לבוא בקהל (ראה 'שלחן ערוך' שם סעיף י'). ה'קהלת יעקב' כתב,

8. צריך עיון בכוננתו, שכן גם אם אותו כהן אינו אסור בגרושה וחללה, הוא פסול מלבוא בקהל (ודווקא בגיורת הוא מותר, כפי שישראל פצוע דכא מותר בגיורת, כיוון שקהל גרים לא קרוי קהל). ונראה שכוננתו לומר, שמדובר בגיורת שהיא גם גרושה או חללה, ואף על פי כן מותר לאותו כהן לשאת אותה, מכיוון שהוא אינו נחשב כהן. אמנם ראיתי ברץ כצבי בירורי הלכה, פרקי מחשבה ח"ב סי' יט אות ט, שהקשה קושיה זו, ותירץ שלדעה זו דינו של כהן פצוע דכא חמור אף מדינו של ישראל, ומשום כך לא נאמרה בו ההלכה שהוא פסול מלבוא בקהל. ובמחילה, לעניות דעתי לא יעלה על הדעת לומר כן, שכן נאמר בפירוש בכתוב שפצוע דכא אסור לבוא בקהל, ולא חילק הכתוב בין כהן לישראל. יתר על כן, פסולו של פצוע דכא מלבוא בקהל אינו נובע ממעלתו, אלא דווקא מגריעותו, שכפי שלממזר אסור לשאת ישראלית, כך גם לפצוע דכא אסור לשאת ישראלית, ואם כהן פצוע דכא נחשב פחות מישראל, אז בוודאי שאסור יהיה לישראלית להינשא לו. וכן מוכח מדברי המאירי, 'במות עו ע"א': 'ואף על פי שהוא אסור בכל איסורי כהונה, כגון אלמנה וגרושה וחללה זונה, לא נאסר בהם מצד כהונתו אלא מצד שאסור לו לבא בקהל, וגיורת מיהא, אף על פי שאילו לא היה פצוע דכא הייתה נאסרת לו משום זונה, עכשיו נפקעה קדושתו, והותרה לו, אחר שאין שם איסור ביאה בקהל, שהרי קהל גרים לא איקרי קהל'.

9. מגיד משנה, הל' איסורי ביאה פט"ז ה"א.

10. ערוך השלחן, אה"ע סי' ה סעי' ו.

11. בית מאיר, אה"ע סי' ה סעי' א.

12. ראב"ד, הל' איסורי ביאה פט"ז ה"ב.

13. שו"ת קהלת יעקב, סי' א.

14. פתחי תשובה, אה"ע סי' ה ס"ק א.

15. ערוך השלחן, אה"ע סי' ה סעי' ו.

ובניגוד לדברי ה'בית מאיר', שלא ייתכן שמי שמותר לו לשאת אישה פסולה לכהונה, ייחשב ככהן לעניינים אחרים.

עולה מכאן, שלדעת ה'חלקת מחוקק' (על פי תירוצם של האחרונים), כהן פצוע דכא אינו נחשב לכהן, וממילא נראה שגם בנו אינו נחשב לכהן. לעומת זאת, לדעת ה'בית שמואל', ה'בית מאיר' ושו"ת 'מהר"ם שיק', פצוע דכא כהן דינו ככהן לכל דבר, מלבד היתרו לשאת גיורת (ולשיטת הראב"ד, גם נשים אחרות שפסולות לכהונה). אמנם ה'פרי מגדים'¹⁶ נשאר בצריך עיון בדינו של כהן פצוע דכא לעניין נשיאת כפיים, ובסופו של דבר התיר לו לשאת כפיים רק עם כהנים אחרים ללא ברכה. במקום אחר¹⁷ הוא הסתפק גם לגבי קריאה בתורה ראשון, ופשוט לו שבמקום שיש כהן כשר, לא יעלה לתורה ראשון. אף על פי כן, להלכה נראה להכריע כדברי ה'בית מאיר' והמהר"ם שיק, שכן מצאנו לאחד מגדולי הראשונים, המאירי (שלא היה לעיני האחרונים הקדומים), שכתב כן בפירושו: 'והא דהן ועבדיהן אוכלין, משום דלא אמרינן לאו בקדושתיה קאי אלא לאיסורי ביאה'. נראה שאם היו האחרונים החולקים רואים את דברי המאירי, היו אף הם פוסקים כן. וכן העלה להלכה שו"ת 'ממעמקים'¹⁸, שהכהן כשר לשאת את כפיו ללא כל פקפוק.

1. דינו של הבן

השאלה שלפנינו אינה עוסקת בדינו של אותו כהן פצוע דכא אלא בדינו של הבן. כמובן מדובר בשאלה חדשה שלא הייתה קיימת בעבר, שכן עד להמצאתן של הטכניקות הרפואיות שמאפשרות שאיבת זרע מהאשך והפריה חוץ גופית, הדבר לא היה מעשי. לכאורה, אם אביו הוא כהן לכל דבר, גם הבן הוא כהן לכל דבר. אלא שכאן יש לנו שאלה נוספת: בן של כהן וגיורת קרוי חלל, והוא אינו כהן. האם גם בן זה יהיה חלל, כיוון שנולד לכהן וגיורת, או שמא כיוון שבניגוד למקרה רגיל של נישואי כהן וגיורת, כאן הנישואין היו בהיתר, וממילא אין לפסול את הבן? היה מקום לומר, שפסול של חלל הוא רק כשהוא נולד בביאת איסור של כהן וגיורת, וכאן הוא נולד שלא בדרך של ביאה אלא בדרך של הפריה חוץ גופית. מוסכם על רוב הפוסקים, שוולד של אשת איש שהרתה לגבר זר שלא באופן של ביאת איסור אלא דרך הזרעה מלאכותית או הפריה חוץ גופית, אינו ממזר.¹⁹ אלא שבמקום אחר הראיתי²⁰, שלגבי כהן שחי באיסור עם גרושה (או אישה אחרת שפסולה לכהונה), והוליד ממנה ילד בהזרעה מלאכותית או בהפריה חוץ גופית, יש מקום לומר שאף שאין ביאת איסור, הוולד חלל, ולהלכה יש להתייחס אליו כאל ספק חלל. בכל אופן, הנידון שבו אנו עוסקים שונה: שם מדובר בכהן שחי עם גרושה באיסור, כך שהיא מוגדרת כחללה. כהן שבא על חללה - הוולד חלל, ויש ספק האם דין זה קיים גם כשהרתה ממנו שלא בדרך ביאה. לעומת זאת, במקרה שלפנינו הגיורת נישאה לכהן

16. פרי מגדים, או"ח סי' קכח אשל אברהם ס"ק נד.

17. פרי מגדים, או"ח סי' קלה משבצות זהב ס"ק ח.

18. שו"ת ממעמקים, ח"ב סי' ז. תשובות מגטו קובנא בימי השואה של רבי אפרים אשירי.

19. ראה בהרחבה בספרי שו"ת שאגת כהן (חלק א סימנים כב-כג).

20. שו"ת שאגת כהן, ח"א סי' לח.

בהיתר גמור, וממילא היא לא התחללה. לכן ללא קשר לעובדה שמדובר בהיריון בדרך של הפריה חוץ גופית, הוולד לא יהיה חלל. כך פסק ה'שלחן ערוך',²¹ שכהן שבא על יבמה לשוק, אף שעשאה זונה בביאה זו (והיא נפסלת לכהונה), אין הוולד חלל, ורק אם בא עליה פעם נוספת (ואז היא התחללה), הוולד יהיה חלל.²² דהיינו מי שנולד מכהן ומאישה שהיא פסולה לכהונה, כשאותה אישה אינה חללה (כגון שרק באותה ביאה ממנה הוא נולד היא נפסלה לכהונה, או שמעולם לא בא עליה כהן, והיא הרתה בדרך של הפריה חוץ גופית), הוולד הוא כהן כשר.

כך גם בנידון שלפנינו - הוולד נולד לכהן ולאישה פסולה לכהונה שאינה חללה, ולכן הוא כהן כשר.

ז. סיכום

1. מי שעשה ניתוח שבילי הזרע (וסקטומי), נחשב לפצוע דכא.
2. לפצוע דכא אסור לבוא בקהל, אך מותר לו לשאת גיורת.
3. גם לכהן פצוע דכא מותר לשאת גיורת, אף שלכהן רגיל הדבר אסור, לפי שאינו בקדושתו.
4. נחלקו האחרונים אם גם לגבי דיני כהונה אחרים, כגון נשיאת כפיים, הכהן אינו בקדושתו. להלכה יש לומר שהוא נחשב לכהן לכל דבר, מלבד היתרו לשאת גיורת, ומלבד העובדה, שכל בעל מום, הוא אינו רשאי לעבוד במקדש.
5. במקרה שבו כהן פצוע דכא נשא גיורת, ולאחר מכן הוציאו לו זרע ישירות מהאשכים, ונולד להם בן באמצעות הפריה חוץ גופית, נראה שדינו של הבן ככהן כשר לכל דבר ועניין.

21. שו"ע, אה"ע סי' ז סעי' יד.

22. ראה בעניין זה גם את דברי הגרש"ז אויערבאך בשו"ת מנחת שלמה (תניינא סימן קכד). ראה גם שו"ת שאגת כהן (שם סימן מ).